

blijvend bewerkt, maar veracht daarom toch allenminst de menselijke wijsheid, ik bedoel niet die, welke zich verheft, maar welke met een dienende rol tevereden is. Wij halen tegels, stenen en kalk uit het oude, allang vervallen bouwwerk van de Filosofie: misgun de bouwmeester dit voordeeltje niet en laat hem dit materiaal althans in de fundamenteën storten. 'Maar de Heilige Schrift is beter en die woorden hadden niet genegeerd mogen worden!' Zeker beter, maar ook zwaarder. Ik weeg mijn spieren, mijn taaiheid en talenten: waarom zou ik mij met een last laten opzadelen, die ik niet dragen kan? De grootse en verheven onderwerpen laat ik over aan de theologen, grootse en verheven mensen (onze tijd kent er vele van uitzonderlijk niveau): mijn bootje blijft voor de kust. Ik zal spreken als filosoof, m  r als christelijk filosoof.

Wat de woorden aangaat, waar maakt men zich druk over? Laat men niet op de stijl maar op de inhoud van het geschrevene letten; niet of het afgezaagd maar of het waar is. Als de inhoud juist is, wat doen dan bij zo'n moeilijk onderwerp de stilistische uitdossing en inkleding er toe (als ze maar niet onfatsoenlijk zijn)?

Als de inhoud onwaar is, moet men met bewijzen komen. 'Dat willen wij juist,' zegt men, 'bepaalde gedeeltes uit Uw boek gaan tegen het geloof in. U vergist U ten aanzien van de juiste rede, die U evenals de antieke auteurs al te zeer prijst en ophemelt.' Ik? misschien via hun woorden, nooit naar mijn eigen overtuiging. Laat men zelf zich niet vergissen; dit wil ik in   n woord getuigen: er kan voor mij geen juiste en zuivere rede bestaan, tenzij deze door God geleid en door het geloof verlicht wordt.

Maar het is een drommelse manier van doen om, wanneer de inhoud als geheel rechtzinnig is, in een of twee verschole woorden een aanleiding tot lasterpraat te zoeken. De rede zelf leidt ons op eigen kracht niet tot God of tot de waarheid, maar zoals wij op een water- of metaaloppervlak de zon gebrekkig zien, indirect en in weerkaatsing – maar dat wel dank zij de stralen van de zon zelf –, zo zien wij ook via de rede de goddelijke zaken en, let wel, dank zij God zelf!

Mocht ik mij over het noodlot en de beschikkingen ervan, en over de goddelozen die om hun bestwil gestraft worden,* soms

*De verwijzing naar Boëthius (*De Constantia* II 10), die in de editie van 1585 voorkomt, werd naderhand geschrapt.

iets te scherp uitgelaten hebben of te scherpe bewoordingen van anderen hebben geciteerd, en mocht ik tevens verdriet en emoties al te zeer hebben willen bedwingen, dan hoop ik dat een welwillend lezer dit welwillend wil lezen en opvatten (met dat doel ben ik hem in deze editie met enige noten in de kantlijn voorgegaan). Mijn intentie is overal goed geweest, en als mijn tong en pen ergens een fout begaan hebben, vraag ik om een niet al te strenge reactie. Ik behoor tot diegenen, wier vroomheid meer in het hart schuilt dan op de tong ligt en zich veel liever in daden dan in woorden laat gelden. Onze tijd stemt mij trouwens weinig gelukkig, dat durf ik wel te zeggen, een tijd die zeer rijk aan religies, maar zeer arm aan vroomheid is. Overal wordt getwist en geruzied en wat is het resultaat, wanneer men op de wickslag van het scherpzinnig vernuft hemel en aarde doorgevlogen is? Wat anders dan (vgl. Socrates bij Aristophanes)¹ 'zweverigheid'.

Waarde lezer, ziehier mijn kort voorbehoud, te lang voor een welwillende, lang genoeg zelfs voor een vijandige lezer. Met nadruk spoor ik U aan en vermaan U om U niet van de ware studie der filosofie door die nieuwe Domitianussen te laten wegroepen en wegjagen; die, als zij maar de macht en de mogelijkheid hadden, haar niet all  en, maar alle schone kunsten en wetenschappen zouden uitbannen. Kijk liever naar de kerkvaders van vroeger, zowel Griekse als Latijnse, zij staan in een dichte rij aan onze zijde en accepteren niet alleen bij een christen een bescheiden belangstelling voor de filosofie, maar raden en bevelen die aan. Alleen al door het schild van hun gezag zou ik mij tegen die reuzen voldoende beschermd achten. Want waarom zou ik de filosofie nog verder prijzen? Dat heeft geen zin, want zoals de hoogte van bergen niet vanuit de verte maar van dichtbij blijkt, zo ook wordt h  r luister pas zichtbaar als je haar door en door kent. Zij kan evenwel zonder het ware, christelijke geloof niet gekend worden, want, neem je dat lichtbaken weg, dan is zij, luidkeels geef ik het toe, een hersenschim, ijdelheid, waanzin. Zeer juist is het woord van Tertullianus: Wie kent de waarheid zonder God? Wie kent God zonder Christus? Met deze uitspraak eindig ik, daarin vind ik tenslotte rust: moge U die met mij delen.